

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Retormatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / M. te Velde

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **933**

M. te Velde

Rapport over
echtscheidingszaken

MEDITATIEF **938**

J.J. Dronkers

Verlichte ogen

WANDELEN MET GOD **939**

A. de Ruiter

Waarom hebben wij
niet veel méér dorst?

ACHTERGRONDEN **941**

C. Trimp

Godsdienst-pluralisme?

SAMENLEVING **943**

P. Dijkstra

Van zondagsrust
naar zondagsarbeid

WOORD/WEERWOORD **945**

C.J. de Ruijter

Over dogmatiek
en spiritualiteit

en verder...

Boekbespreking

Meegelezen

Uit de kerken

RAPPORT OVER ECHTSCHIEDINGSZAKEN

Er komt weer een synode aan. In april 1996 zal zo God wil in Berkel en Rodenrijs onze volgende generale synode worden gehouden. In onze 'kerkelijke cultuur' worden de plaatselijke kerken op alle belangrijke punten bij de voorbereiding van de synode-besluiten betrokken. Ze krijgen ruim van tevoren alle belangrijke deputatenrapporten toegestuurd. Er valt de komende maanden weer heel waf te lezen, te bestuderen en te becommentariëren! Wak voor de vakantie viel bij de kerken het eerste gedrukte rapport aan de synode van 1996 door de bus, dat van 'deputaten voor echtscheidingszaken'. In dit artikel geef ik uit het rapport de hoofdzaken en de meest saillante punten door.

U zult ongetwijfeld al lezende af en toe verband zien met een echtscheidings-situatie die u kent of misschien wel van dichtbij mee-

maakt of al eens eerder hebt meege- maakt. Dan merk je des te meer: dit rapport gaat niet over dingen ver van ons bed. Het is ook niet al-

leen maar voor synodeleden of ambtsdragers **van belang**. Het gaat ons *allemaal* aan!

Opdracht

Bij de synode van Ommen 1993 waren uit de kerken verschillende verzoeken binnengekomen **rond** het onderwerp 'echtscheiding'. Ze cirkelden rond het probleem, dat **kerkeraden nogal eens een** verschillend beleid voeren ten opzichte van echtscheidingen en tweede huwelijken.

De synode besloot om een **deputaatschap** in te stellen, bestaande uit **prof.dr. J. Douma**, **dr. P.H.R. van Houwelingen**, **A. de Kievit**, **drs. A. Kamer** **w drs. L. Kars**. Zij

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. OE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTEW:

W. L.DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kam-
pen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studen-
ten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonne-
ment vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aan-
waag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

kregen de volgende opdrachten mee (Acta art. 36-37):

1. Knelpunten te inventariseren in de communicatie tussen **kerkeraden** over de gevolgen van een echtscheiding.
2. Eerdere **synodebesluiten** te bekijken om te zien of aanvulling of aanpassing **nodig** is.
3. Na te gaan welke nadere afspraken er eventueel **nodig zijn** over de besluitvorming van kerkeraden in **zake** echtscheiding en tweede **huwelijk na** echtscheiding.
4. Binnen het in 1. en 2. genoemde kader onderzoek van Gods Woord te verrichten met het oog op de goede orde in en de regering van de gemeente.
5. **Zich** te beraden over **een eventuele** vermelding van **echtscheidingen** op attestaties.

Bezinning bij een open Bijbel

Het voorkomen van echtscheiding in **onze** gemeenten, met alles wat daar aan vast zit, is iets **diep** verdrietigs. We worden er veel vaker mee **geconfronteerd** dan twintig of dertig jaar **geleden**. De **deputaten wijzen** op verschillende oorzaken. De sociale en economische positie van de vrouw is veranderd. Het huwelijk heeft niet meer het monopolie in de **samenleving**. Ander vormen van **samenleven** mogen ook. De Nederlandse wetgeving heeft **men** daarbij aangepast. Je **kunt** heel gemakkelijk scheiden **tegenwoordig**.

De diepste wortel van dit **kwaad** is: een omslag in het denken. De **moderne** mens heeft een levenshouding, waarbij hij negatieve ervaringen in een huwelijk niet **meer** dragen en verwerken wil. Er is heel vaak niet **meer** de bereidheid om zichzelf te geven **en** het Woord van de Bere Jezus te eerbiedigen: 'Wat God heeft samengevoegd, scheid de mens niet.' (Gen. 2:23; Matt. 19:5)

Toch **kiezen** de deputaten welbewust **dáár** hun uitgangspunt: bij een open Bijbel. **God** heeft het **eerste** en het **laatste woord** in **alle vragen**

rond huwelijk en echtscheiding. Het is een duidelijk **woord**. En zijn boodschap is ook voor vandaag nog geldig, **ondanks** de grote **cultuurverschillen** tussen de bijbelse tijden en onze tijd. De Here God wil, dat de band tussen man en vrouw levenslang en onverbreekbaar zal zijn. Daarom is echtscheiding **een** ernstige **zaak**, ja een groot kwaad.

Het **rapport** waarschuwt voor de verkeerde conclusie, dat **dus** gescheiden mensen per definitie slechte mensen zijn. 'Zij zijn geen grotere zondaars dan anderen. Onder hen zijn er zelfs velen die het slachtoffer van een echtscheiding **zijn** geworden **door** de schuld van hun partners **en** die **zich** terecht lieten scheiden.' (5)

Echtscheidingsgronden

In **een korte** schets van vier bladzijden bespreekt het rapport de belangrijkste **Schriftgegevens over de zgn. 'echtscheidingsgronden'**. Het gaat dan **over** twee dingen: overspel en kwaadwillige verlating. **De Here** Jezus heeft in de Bergrede gezegd: 'Een ieder die **zijn** vrouw wegzendt om een **andere reden** dan ontucht, maakt dat er echtbreuk met haar gepleegd wordt; en ai wie een **weggezondene** trouwt, pleegt **echtbreuk'** (Matt. 5: 32). **En** in Matt. 19 wijst de Here op de onverbreekelijkheid van het huwelijk: 'Wie zijn vrouw wegzendt om een **andere reden** dan **hoererij** en **een** andere trouwt, pleegt **echtbreuk'** (Matt. 19:9).

Op grond van overspel **mag** de 'k-ledigde partij' ontbinding van het huwelijk **vragen**. **Dat** is geen automatisme. Het is **een goede** zaak **er** naar te **streven** om in de **weg** van berouw **en verzoening** de **breuk** in het huwelijk te helen. Maar ais **dat** **niet gaat**, **dan is** de bedrogen partner gerechtigd om te scheiden en eventueel vervolgens met iemand anders **te** trouwen.

Over 'kwaadwillige verlating' spreekt de apostel **Paulus** in 1 Kor. 7. Voorop staat bij hem, dat een

eens gesloten huwelijk geldig blijft. Eventueel mag je erin berusten dat samenleven niet meer mogelijk is. Maar je moet altijd uit zijn op verzoening en de weg naar herstel open houden. Dus geen tweede huwelijk! (7:10.11)

In verband hiermee spreekt Paulus ook over 'gemengde huwelijken'. Hij zegt: wanneer **K** ongelovige partij de gelovig-gewordene partij verlaat, dan is de gelovige *niet* gebonden (7:12-16). Dat '**S** gebonden' wordt verschillend uitgelegd. De meeste gereformeerde uitgeleggers vatten het *op als volle vrijheid voor het aangaan van een nieuw huwelijk. Een niet onbelangrijke minderheid ziet hierin wel een soort scheiding van tafel en bed, maar niet een volledige echtscheiding.* Het rapport laat zien, hoe de generale synodes van 1920 en 1933 vanwege het bestaande verschil in uitleg geen uitspraak wilden doen in de ene of de andere richting. De kerken hebben officieel een tweede echtscheidingsgrond niet aanvaard. Maar ze hebben ook nooit uitgesproken, dat er maar één echtscheidingsgrond zou zijn. De deputaten adviseren de komende synode daarbij te blijven.'

Voorbeelden van toepassing

In het rapport wordt voor allerlei situaties getekend, hoe de Bijbelse gegevens hun toepassing moeten krijgen. Ik geef er het een en ander uit door.

Wanneer is er sprake van 'overspel'? Niet alleen in de ene vorm van een man of vrouw die met een derde geslachtsgemeenschap heeft. Maar naar analogie kunnen hier ook in geding zijn: vóór het huwelijk gepleegde ontucht die pas na de trouwdag aan het licht komt; of homoseksueel verkeer; of incest. (10)

Van kwaadwillige verlaten kun je volgens het rapport niet alleen maar spreken in een 'gemengd' huwelijk, waar de 'verlater' van oorsprong een ongelovige of heiden is. Het kan ook gaan om iemand die

wel kerklid is, maar zich ongelovig en onchristelijk gedraagt, en zich bijvoorbeeld aan de gemeente onttrekt. (13-14)

Over de vraag, of kwaadwillige verlaten een tweede Schriftuurlijke echtscheidingsgrond is, blijft in de kerken verschil mogelijk. De een kan hier de ander niet binden aan zijn opvatting. Een kerkeraad kan zelf wel van mening zijn, dat een kwaadwillig verlatene niet opnieuw mag trouwen. Maar hij moet erkennen dat iemand ook te goeder trouw en met een oprecht geweten voor God tot een ander oordeel kan komen. (17)

Een huwelijk kan grondig ontwricht raken zonder dat er een derde in het spel is. Zo'n relatie is heel moeilijk te herstellen. Dan getuigt het van wijsheid en barmhartigheid om niet de absolute eis te stellen, dat man en vrouw samenwonen. Wel is het een luisteren naar het apostolisch vermaan, als zij óf zich met elkaar verzoenen óf ongetrouwd blijven. (15)

Het zal geweldig zwaar vallen om de rest van je leven ongetrouwd te blijven! 'Dat moet ons er echter niet toe brengen aan het duidelijk woord uit 1 Korintiërs 7:11 te gaan tomen.' Aldus de deputaten. (16)

Vandaar in het algemeen de regel: niet elke echtscheiding geeft mensen het recht om een volgend huwelijk te sluiten. Een volgend huwelijk kan alleen overwogen worden als het vorige op voor God verantwoorde wijze ontbonden is. (15)

Van beide partijen ongeoorloofd hertrouwd, dan is de andere ontslagen van de plicht om ongetrouwd te blijven. Evenzo ontbindt ook het sterven van een van beiden de verplichting om ongehuwd te blijven. Dat geldt voor zowel de schuldige als de onschuldige. Is de onschuldige partij hertrouwd, dan mag ook de schuldige hertrouwen. Daartegen wordt tenminste volgens het rapport in de kerken doorgaans geen bezwaar gemaakt. (16)

Deputaten wijzen op 'de barmhartigheid die jegens zondaars betoond moet worden'. Ze noemen

twee voorbeelden. Kerkeraden worden soms geconfronteerd met situaties, waar niet meer goed is na te gaan, op welke gronden iemand vroeger gescheiden is. Dan zijn ze niet geroepen spoorwerk te verrichten. Als er geen duidelijke grond is voor het verbieden van een volgend huwelijk, kunnen ze volstaan met de mensen op hun eigen verantwoordelijkheid voor God te wijzen. (17)

Voor sommige situaties is Gods wil niet met een eenvoudig beroep op de Schriftwoordenuit Matt. 5 en 19 en 1 Kor. 7 te vinden. Soms werd een huwelijk na korte tijd ontbonden omdat er geen (seksueel) leven als man en vrouw mogelijk was. Zo'n scheiding dient niet te worden beoordeeld op criteria als overspel en verlaten. Hier moet je breder kijken naar heel het Bijbels onderwijs over de betekenis en het doel van het huwelijk. (17)

Kerk en overheidsbeleid

Het rapport maakt ook enkele opmerkingen over de verhouding van kerkelijk beleid en overheidsbeleid. De kerk kan en mag de overheid niet volgen in een ruime echtscheidingspraktijk zoals we die vandaag in Nederland kennen. Het rapport wijst op de botsing die er zo ontstaat. 'Burgerlijke vrijheid tot het aangaan van een nieuw huwelijk betekent nag niet dat men ook kerkelijk, voor God en zijn gemeente, deze vrijheid bezit. Een op aarde ontbonden huwelijk, hoeft in Gods ogen niet ontbonden te zijn.' (18)

Het zou echter onjuist zijn, als de kerk de beslissingen van de overheid inzake echtscheiding en hertrouwen negeerde. 'Wij staan niet op het rooms-katholiek standpunt dat de kerk een eigen echtscheidingsrecht heeft.' Ontbinding van een huwelijk door de overheid zal daarom niet alleen maatschappelijke maar ook kerkelijke gevolgen kunnen hebben.

Wat betekent dat dan? Bijvoorbeeld dit, dat de kerk van wettelijk

gescheiden gemeenteleden niet kan **eisen** dat ze als gehuwden samenleven. Ze kan wel aandringen op herstel. Ze moet het kwaad proberen in te dammen door de gescheidenen te wijzen op hun roeping om verder ongehuwd te blijven. Ze kan ook censuur oefenen **over** wie dan toch zijn/haar eigen gang **gaat**. **Maar** ze zal altijd rekening moeten houden met de situatie zoals **die burgerlijk** geregeld is. En een **kerkeraad** moet niet zelf allerlei civiele aspecten gaan regelen.

Kerkelijke tucht

Het rapport spreekt ook over de **kerkelijke tucht**. Waar duidelijk in strijd **gehandeld** wordt met wat de Schrift leert, moet de kerkelijke tucht worden toegepast. Zo wordt gewerkt aan **bekering** en herstel. Menigmaal is bij het eerste publieke uit elkaar breken van een huwelijk nog niet direct duidelijk, **hoe** het met **zonde** en schuld bij **man** en vrouw ligt. Degene die het huis uit gaat is niet per definitie de (enige) echtbreker. **Daarom** wordt dan voor de tijd van het **eerste** onderzoek de 'enkelvoudige afhouding' **van** het avondmaal **op** beide partners **toegepast**. Die maatregel zal w kort mogelijk moeten duren. (19) Komt er na de zonde **van** overspel of verlating **een** schuldbelijdenis, dan **moet wel** de echtheid **daarvan** beproefd worden. Soms verhuist een schuldig **kerk**lid na **overspel** en scheiding **naar een** andere gemeente en 'normaliseert' daar via een schuldbelijdenis zijn positie om vervolgens te trouwen met degene met wie **hij/zij** het overspel pleegde. Dan is er eerder berekening dan **verootmoediging!** (19)

En als iemand nu **geen** schuld belijdt? Bij **hardnekkige onboetvaardigheid** kan de censuur tenslotte eindigen in afsnijding. 'Maar **lang niet** altijd is de **zonde** zo duidelijk **en** de zondaar zo onwillig, dat de tucht tot het einde van de afsnijding moet worden doorgezet. Heel **de levenswandel van de betreffende** persoon moet daarbij in rekening

worden gebracht. Geen zonde is onvergeeflijk. De kerk moet in **haar** tucht ook barmhartig zijn. Wanneer zij tot afsnijding overgaat, moet zij ervan overtuigd zijn dat de **afgesnedene geen deel zal hebben aan** het **koninkrijk** van God.' (19)

Het is volgens deputaten onjuist om **tuchthandelingen** inzake **ongeoorloofde** echtscheiding vele jaren **te continueren** zonder vervolg. Als het gemeentelid genoeg in Gods **Woord** onderwezen is **en lange tijd** met censuur gestraft is, en als de **kerkeraad** dan geen vrijmoedigheid heeft om over te **gaan** tot afsnijding, dan 'moet **hij de** zaak **aan** het **eindoordeel van** God overlaten en de **procedure beëindigen**.' (19)

Herstel van een **gebroken** huwelijk is vaak niet meer mogelijk. **Wanneer** man en vrouw gescheiden zijn en beide **lid** van de gemeente blijven, 'rust op hen de roeping elkaar **in elk geval** kerkelijk te aanvaarden als broederen zuster.' Ze **moeten** samen avondmaal kunnen vieren, ook bij het **voortbestaan van** de scheiding. (20)

Verschillen in beleid

In de kerken werd blijkens de brieven van twee particulieresynodes aan de synode van Ommen 1993 gesignaleerd, dat **kerkeraden** verschillend handelden in soortgelijke **situaties** en soms zelfs in **één** en hetzelfde geval. Dat was de reden om een **studiedeputaatschap** te benoemen.

De deputaten hebben naar deze problematiek **geen** speciale navraag en onderzoek bij de kerken **gedaan**, maar zijn **afgegaan** op de kennis die ze **zelf al van deze dingen hadden**. **Op basis daarvan maken ze in** hun rapport enkele opmerkingen. Verschillen in optreden tussen kerkeraden m l je altijd houden. **Vanwege** aile variatie en diversiteit **kan** je onmogelijk komen tot een **voor alle kerkeraden bindend** beleid En zeker niet tot een in details uitgewerkte **gedragslijn**. We moeten streven naar **eenstemmigheid** inzake de hoofdlijnen, in aansluiting

aan de bescheiden opstelling van eerdere synodes. (20)

Dat twee **kerkeraden** onderling verschillen in taxatie is onontkoombaar. Wel is het schrijnend als iemand die in gemeente A onder censuur staat wegens echtbreuk, korte tijd **later** in gemeente **B** zonder veel kerkelijke moeite **een** volgend huwelijk kan sluiten.

Kerkeraad B hoeft zich niet altijd neer te leggen bij wat kerkeraad **A** heeft uitgesproken. Maar dan mag van **kerkeraad B** verwacht worden dat hij contact opneemt met kerkeraad A voor gezamenlijk overleg. Bij blijvend verschil kan de classis (eventueel via **kerkvisitatoren**) worden ingeschakeld. (20)

Op twee concrete punten gaat het rapport speciaal in: de kerkelijke bevestiging van een **tweede** huwelijk en de vraag, of een echtscheiding op iemands attestatie moet worden vermeld.

Wanneer kerkleden die eerder gescheiden zijn een nieuw huwelijk sluiten, moet hun de kerkelijke **huwelijksbevestiging** niet geweigerd worden als **geen** van beide partners **censurabel** wordt geacht. **Een kerkeraad** moet zich dan niet laten **leiden** door gevoeligheden in de gemeente, **naar** door art. 70 van de **kerk**orde. (20)

Staat een gemeentelid **wegens huwelijksproblemen** of echtscheiding onder censuur, dan moet dat bij **verhuizing** op de attestatie **vermeld** staan of op **een** andere manier aan de andere **kerkeraad** worden medegedeeld. Staat een gescheiden gemeentelid niet meer onder censuur, **dan** is de vermelding 'gehuwd geweest' onder de burgerlijk gegevens voldoende. Je moet **niet** veroorzaken, dat gescheidenen altijd maar weer het oude en pijnlijke **verhaal moeten** vertellen. (20-21) Kennelijk bedoelen de **deputaten** hiermee **enkele** richtlijnen **te geven ten dienste van de besluitvorming** in de **kerkeraden**. (22)

Meer dan kerkrecht

Het is goed dat de deputaten **hun**

rapport niet in de sfeer van het kerkrecht eindigen. In een slotparagraaf wijzen ze op het grote belang van prediking, catechese, van goed pastoraat en fijngevoelige voorbeelden rondom echtscheiding.

Het gaat hier om ingrijpende zonde, om een pijnlijke beschadiging van de onschuldige partij, om een droeve ontwrichting van mensenlevens en van hele gezinnen. Het is heel belangrijk, dat de kerk daar adequaat op reageert. Dat het Woord van de Here klinkt, tot vermaning, tot vertroosting, tot genezing, Belangrijk is ook, dat er een hartelijke opvang is van wie ongewild gescheiden zijn geraakt en van wie hun schuld in het stukbreken van een huwelijk oprecht beleden hebben. Ze mogen niet in een negatieve hoek worden gezet en niet vereenzamen. Zo kunnen we samen laten zien, dat de gemeente in gemeenschap van barmhartigheid en vertroosting is.

Vervolg

Er is door de deputaten in kort bestek veel aan de orde gesteld. Het gaat over – helaas – actuele zaken en situaties. Bijna geen kerkeraad of kerklid, of hij krijgt er wel mee te maken. Daarom is een goede voorbereiding van de besluitvorming op de synode van Berkel van belang. De deputaten vragen aan het dot van hun rapport om reacties. Volgende week wil P daar graag op ingaan door er een aantal kanttekeningen bij te plaatsen.

¹ De deputaten zijn van oordeel, dat een overweging uit een besluit van de synode van Hoogeveen 1969-1970 (Acta art. 314) over een concrete echtscheidingszaak hier niet mag worden aangevoerd als bewijs, dat de kerken toch maar van één echtscheidingsgrond willen weten. Die overweging heeft in de losbladige kerkorde-editie (met synode-uitspraken) van ds. H. Bouma een plaats gekregen, maar mag niet als correctie op de besluiten van 1920 en 1933 worden gezien.

Bespreking

DE OVERLEVERING VAN HET NIEUWE TESTAMENT

Sinds de verbreiding van de PC is het aantal handgeschreven teksten drastisch verminderd. Bijbellezers aan het eind van de twintigste eeuw ervaren meer dan ooit een culturele afstand tot de oorspronkelijke tekst. Hoe zit het eigenlijk met de grondtekst van de Bijbel? Met welke materialen is dit bijzondere boek geschreven en hoe werd het geschrevene gepubliceerd? En welke geschiedenis heeft de tekst-overlevering vervolgens weten?

Over deze vragen was natuurlijk wel vakliteratuur beschikbaar, maar Dr. B. v.d. Brink heeft die wat het Nieuwe Testament betreft nu toegankelijk gemaakt voor een breder publiek. Zijn boekje is de rijpe vrucht van een cursus met wisselende groepen gemeentelieden. Al noemt de auteur zichzelf in het voorwoord een auteur op dit vakgebied (hij is gepromoveerd in de dogmatiek), daarmee is zeker niet gezegd dat hij een amateuristisch vlugschrift biedt.

In het eerste deel, de overlevering van de tekst, komt het schrijf- en kopieerwerk aan de orde. Hoe werden bijbelhandschriften vervaardigd, ingedeeld en vermenigvuldigd? In het tweede deel, de overgeleverde tekst, wordt de tekstkritiek behandeld. Als de beschikbare handschriften van het Nieuwe Testament op bepaalde punten van elkaar verschillen, hoe kunnen we dan achterhalen welke lezing de oorspronkelijke tekst moet zijn geweest?

Deze laatste kwestie vormt het zwaartepunt van dit boekje. En juist hier gaat de schrijver nogal kritisch met moderne inzichten om. De zogenaamde Byzantijnse tekst, die een meerderheid van handschriften vertegenwoordigt, die ten grondslag ligt aan de Statenvertaling, moet het tegenwoordig nogal eens ontgelden als zijnde het jongste tekst-type. Dr. W.F. Wisselink heeft echter in zijn proefschrift over tekstkritiek uit 1989 aangetoond, dat de Byzantijnse tekst in de evangeliën niet meer of minder assimileert dan welk ander tekst-type dan ook.

Wie de meerderheidstekst een eigen stem geeft in het geheel van afwegingen, zal dan ook bij de zeven voorbeelden van tekstkritiek uit het laatste hoofdstuk veelal tot een andere conclusie komen dan de schrijver. Hiermee wil ik echter beslist niets afdoen aan de informatieve waarde van dit boekje als geheel. De verschijning ervan is hartelijk toe te juichen. Nu de overlevering nog...

N.a.v. Dr. G. v.d. Brink, *Van koine tot rrron. De overlevering van het Griekse Nieuwe Testament*. Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer 1995. Omvang 135 pagina's; prijs f 24,50.

Meditatief

'En de HERE opende hun ogen, en zij zagen, en zie, zij waren midden in Samaria.'

2 Kon. 6 : 20b

Laser-licht

Zuilen geweren en kanonnen even verouderd raken als pijl en boog? Er zijn ontwikkelingen die daarop wijzen. Men is bezig met het ontwikkelen van laserwapens. Geen kogels en granaten die je uitschakelen, maar licht. Veel soldaten zullen dan blind uit de oorlog komen...

Verblind

De ziener Elisa voert een troep blinde Syrische soldaten aan. Natuurlijk, het zijn geen slachtoffers van een laser-wapen. Ze zijn blind gemaakt door de Koning van het hemelse leger. Op Elisa's gebed werden ze met blindheid geslagen. Zo werden ze krijgsgevangenen van het hemelse leger.

Het gaat met die soldaten dus precies andersom als met Elisa's knecht. Toen Elisa's knecht bang was, ging hij méér zien dankzij Elisa's gebed. Toen de Syrische troepen zich sterk waanden, gingen ze minder zien door Elisa's gebed.

En het gaat met die soldaten precies andersom als bij Elisa zelf. Elisa liep met open ogen in de val. De profeet zag steeds waar het Syrische leger zich bevond. Maar op een morgen werd hij wakker, omringeld door het Syrische leger. Deze soldaten lopen met blinde ogen in de val. Elisa brengt ze verblind

naar de vijandelijke hoofdstad, Sa-

Hij die het oog maakte, draait de rollen precies om!

Liefdesmaal

De blindheid die laser-wapens veroorzaken, is wreed. Maar de blindheid op Elisa's gebed niet. Het hemelse leger is als in vorige ring rond het Syrische. Toch vuren ze niet om die soldaten te vernietigen. De Syriërs worden tijdelijk blind. Ziet u daarin al een stuk barmhartigheid?

Zeker als je ontdekt dat die blindheid bedoeld is om barmhartigheid te laten zien. In Samaria gaan de ogen van de Syrische soldaten weer open. Er komt een feestmaal! Nee, niet voor aasetende gieren, maar voor de soldaten zelf. Een liefdesmaal. Want hier heeft de vergelding niet gewonnen, maar de genade. De gaat is geen overwinnaar, maar de liefde. Het leven triomfeert in plaats van de dood. De zachte kracht van de hemelse legermacht.

Geen druppel

Eigenlijk is dat heel bijzonder! We kennen heel wat wrede oorlogen uit het Oude Testament. In deze geschiedenis vloeit geen druppel mensenbloed. Waarom?

Zou het niet zijn, omdat Israëls koning zo hard is? Hij wil de krijgsgevangene Syriërs afslachten. Israël lijkt zó verhard, dat er heil naar de heidenen gaat vloeien. De Syrische generaal Naäman is ai genezen. Nu worden Syrische soldaten in Samaria op een feestmaal getrakteerd. Typisch Elisa!

Elisa had de taak om veel van

Gods barmhartigheid te laten zien. Hij mocht al het een en ander tonen van Jezus' bewogenheid. Zelfs tegenover vijandelijke soldaten! Macht kan ook zacht maken. Zo stonden legioenen engelen Jezus ter beschikking, maar Hij liet zich slachten als een stemmeeloos lam.

Licht

'Mij komt de wrake toe', zegt uw God. De bedoeling daarvan is, dat ik mijn neiging om betaald te zetten aan de kant zet. Aan mijn drang om oude rekeningen te vereffenen mag niet voldaan worden. Een sterke God wil zachtmoedig maken. Omdat we sterk zijn, is het wapen tegen de haat liefde, is het wapen tegen geweld vrede, is het wapen tegen een hard woord een zacht woord, is het wapen tegen het kwade het goede, is het wapen tegen harteloosheid bewogenheid, is het wapen tegen heersen dienen.

Met dit licht heeft Jezus zijn volk bewapend.

Straal dit licht uit in een donkere wereld.

Open er verblinde ogen mee. Voor eeuwig. Voor het eeuwige feestmaal.

Dit licht verblindt alleen wie zich verhardt.

WAAROM HEBBEN WIJ NIET VEEL MEER DORST?

A. de Ruiter

Wandelen met God

Heb tu wel eens een omschrijving van Pinksteren gelezen, die je dorstig maakt? De Here Jezus gaf die toen Hij zijn laatste pascha vierde, Hij zei: 'Te dien dage zult gij weten, dat ik in mijn Vader ben en gij in Mij en Ik in u' (Joh. 14:20). Dit maakt mij dorstig.

Pinksteren en 'weten'

Met 'Te dien dage' wordt duidelijk Pinksteren bedoeld.¹

Pinksteren zal dus een wonderlijke eenheid tot stand brengen tussen God, Jezus en mensen op aarde. Dezelfde woorden ('Hij in ons en wij in Hem') komen we ook tegen in het gebed voorafgaand aan de viering van het heilig avondmaal.² Dan bidden we dat wij, nu in 1995, mogen groeien in de ervaring van Pinksteren!

Pinksteren bewerkt een 'weten'. Niet alleen verstandelijk. Niet alleen omdat de Bijbel het zegt. Maar ook door innerlijke overtuiging! Het is het 'zeker weten' doordat de Heilige Geest op zijn manier ons van binnen overtuigd. Hij bezegeld de waarheid om zo te zeggen aan de gelovigen met zijn kracht die in hen komt. Dat is Pinksteren.

Ook in Hand. 2 kom je het 'zeker weten' tegen. God wil bereiken dat heel Israël 'zeker zal weten dat God deze Jezus tot Heer en tot Christus gemaakt heeft' (vs. 36). Hoe? Allereerst door de tekenen en wonderen van de pinksterdag en

door het woord van de discipelen. Maar vervolgens ook doordat de mensen, die zich bekeren en zich laten dopen, de Geest zullen ontvangen en daardoor zoiets als *ervaringsgetuigen* gaan worden. En Jeruzalem komt mensen tegen die het niet alleen hebben van horen zeggen, maar die het ook 'weten' uit ondervinding.³

We zijn onder ons terecht wat huiverig voor ervaring. Er wordt door velen vandaag op verkeerde wijze mee gewerkt. Maar we moeten uit angst daarvoor niet doorslaan en helemaal niet meer van ervaring willen weten. Dat worden we net zo goed onbijbels. Ik zou dan ook niet weten hoe ik nog over Pinksteren moest spreken. Innerlijk overtuigd zijn de volgelingen van Jezus door de Geest. Ze ontvangen kracht (Hand. 1:8) doordat Jezus zich aan hen op bijzondere wijze bekend maakt. Ervaring.

Jezus belooft ervaring

Dat belooft Jezus al in Joh. 14:21. 'Wie mijn geboden heeft en ze bewaart (een gelovige/discipel! AdR), die is het die Mij liefheeft; en wie Mij liefheeft, zal geliefd worden door mijn Vader en Ik

zal hem liefhebben en Mijzelf aan hem openbaren'.

Jezus belooft hier iets aan mensen die Hem al kennen en naar Hem luisteren, die dus al in Hem geloven! Zij zullen iets bijzonders mee gaan maken. Straks als Hij weg is naar de hemel en dus onzichtbaar. Dan zal Hij laten weten dat Hij bij hen is. Zij zullen het weten. Hij zal Zichzelf 'aan hem/haar' openbaren. Dat is dus niet alleen via het woord of via de apostelen, maar Jezus doet dat zelf rechtstreeks in hen persoonlijk. Dat is Pinksteren! Kijk, ze stonden daar in Jeruzalem 'kletsnat van de Heilige Geest'. Zij die de Here al kenden en Hem liefhadden (zie Hand. 1). Jezus kwam in hen en openbaarde zich aan hen allen (Hand. 2).

Bezegeling

Misschien kan je dit omschrijven als een 'bezegeling met de Heilige Geest'. De Geest bezegelt, bevestigt de waarheid die de honderd-twintig discipelen al wisten. Maar die zekerheid die nu ontstaat is zo overweldigend en sterk, dat er geen enkele schroom meer is om er over te praten. Volle vrijmoedigheid. Kracht. Want Jezus had zich aan hen geopenbaard. Dat ondervonden ze. Onzichtbaar maar wel waarbaar.

Jezus zelf raakte met zijn Geest hun harten aan, met kracht en met vuur. Ze, die gelovigen, ondervonden toen de bezieling, de gloed die de Geest in hen bracht. Ze ondervonden dat de Geest hen zelfs dingen liet doen die zij nooit gedaan hadden: internationaal spreken! Iedereen kon hen verstaan, waar men ook vandaan kwam.

Ze ondervonden dat de Geest van Jezus de leiding nam en hen in beweging zette.

Voor hen was het geen **vraag** meer of Jezus in de Vader was en of Jezus in hen was en zij in **Jezus**. De eenheid tussen **Jezus** en God de Vader en henzelf konden ze misschien niet precies omschrijven. Maar ze **WISTEN** het **wel**. Ze wisten het omdat Jezus het **gezegd** had, maar ook uit de ervaring die Jezus beoefend had.

Gevolgen

Het gevolg was dat ze **grote kracht kregen** en vrijmoedig waren. Ze wisten immers **dat Jezus** met hen, in hen **was**. Geen angst of schroom beheerste hen meer. Als God voor ons is, wie zal tegen ons zijn?

(Rom.8 : 31)

Het gevolg was dat het vuur van het evangelie als **een** lopend vuurtje door de wereld liep. Het **boek** Handelingen vertelt het.

De discipelen en vele gelovigen in die dagen ondervonden de aanwezigheid van de Trooster die hen **kracht** uit de hemel gaf, **wals** Jezus beloofd had in **Band.1** : 8. Ze deden zelfs grotere werken dan Jezus. **Zoals** Hij ook **beloofd** had in Joh. 14 : 12. Zij mochten **meer mensen** tot God brengen **dan** Jezus gedurende zijn leven op aarde.

Maakt dat u vandaag niet hongerig of dorstig naar die **pinksterkracht**? Die vrijmoedigheid! Zou God het aan **ons ook** niet willen en kunnen geven?

In de kerkgeschiedenis is het vele keren gebeurd dat God mensen met zijn **Geest** vervulde, hen daardoor vrijmoedig maakte en ongekende kracht aan **hun** daden en woorden verleende. Ik denk **ook** aan wat in deze eeuw in Korea en China gebeurt.

Vandaag

Als wij vandaag in onze westerse wereld ergens behoefte aan heb-

ben, dan is het wel die kracht van boven. Hoe kunnen wij **ooit** mensen om ons heen wakker schudden of tot nadenken stemmen? Dat kan niet. Tenzij de Geest ons vervult met **kracht** om **krachtige** getuigen te zijn. Voelen we ons in de evangelisatie vaak niet machteloos. Maar als de Geest **ons** gaat vervullen, gaat Hij werken met kracht.

Die Heilige Geest is als de **Pinkstergeest in ons**. **Echt waar**. Voor ieder die gelooft geldt dat **Jezus in ons** is. Zo **zeker** als we **brood** eten en wijn drinken als symbolische tekens en zegels van zijn lichaam en **bloed**.

Maar **waarom** vervult de **Geest** ons niet met **grote** kracht? Dat vind ik in 1995 een benauwende vraag. Want ik zie hoe weinig werfkracht er **van** ons als kerken uitgaat. En weer vraag ik me af: **zijn we** wel **dorstig**? Bidden we wel om **vuur** uit de hemel in ons? Is de nood van de wereld **om ons** heen ons een zorg? Grijpt het ons **wel** aan dat **zovelen** om ons heen **verloren dreigen te gaan**?

We **proeven/ondervinden** allemaal af en toe **best wat** van de aanwezigheid **van** de Geest in **ons**, denk ik. **We zijn** gelovigen. Maar zijn we vervuld? Denken we soms dat we **alles** wat de Geest ons wil geven al hebben? Soms wordt dit zelfs in preken gezegd en in boeken en bladen. Maar **zulke opmerkingen zijn** de **doodsteek** voor ons gebed om vervulling met de Heilige Geest! Alsof we niet naar meer mogen en moeten verlangen! Terwijl de Here Jezus **keer op keer zijn best** doet om onze dorst op **te** wekken. **Zulke opmerkingen** bedroeven de Heilige Geest, want ze **blussen Christus' werk**.

Vraag, smeek om meer **volheid**, om **meer** genade in ons. **Laten** wij verwachtingsvol bidden om meer vuur. Opdat God zal werken, ook **door** ons. Tot eer van Hem, tot behoud mogelijk van mensen **rondom**

ons die verloren dreigen te gaan. Heb alstublieft meer dorst naar de **'stromen** van levend water uit uw binnenste' of naar 'het vuur uit de hemel in ons'. Het is toch echt pinksteren geweest! Geloven we dat nog wel, vraag ik **me** soms verdrietig af. Waarom hebben we dan niet meer dorst???

¹ Volgens het verband heeft de Here het ook over de komst van de Heilige Geest. Zie vs. 16, 17, 18, 21, 23, 25.

² Zie het formulier in *Gereformeerd Kerkboek*, p. 525 onderaan.

³ De uitdrukking 'weten' met de betekenis van 'zeker weten' vinden we ook in het OT. Een paar willekeurig gekozen teksten uit zeer velen: Deut. 4 : 35; 7 : 8, 9; Joz. 3 : 7, 10; Jes. 45 : 3; Ez. 6 : 7, 10, 13. Het is duidelijk een 'weten uit ondervinding'. Een kennen van Gods aanwezigheid die blijkt in zijn door het volk ervaren daden.

Achtergronden

Op onze oriëntatie-reis langs diverse zgn. 'pluralistische' theologische denkbeelden, willen wij eerst nagaan wat 'pluralisme' concreet betekent voor de kerk, die van haar Heer de opdracht meekreeg om aan alle volken zijn opstanding, zijn heerschappij, terugkeer-in-glorie te verkondigen.

In dit artikel gaan wij na welke correcties het 'pluralistisch' denken op deze vanouds bekende en uitgevoerde zendingsopdracht wil aanbrengen en hoe weinig er overblijft van onze zendingsroeping.

De zendingsboodschap is exclusief

Wanneer een zending wordt uitgezonden door de gemeente van Christus om aan heidense volken de 'enige Naam' (vgl. Hand. 4 : 12) te verkondigen, heeft hij een exclusief evangelie bij zich. Een evangelie dat als een eerste gebod meebrengt: 'Ik ben de Here, uw God – u zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben' (Ex. 20 : 2, vgl. ook Hand. 14 : 15; 1 Kor. 8 : 4-6; 1 Joh 5 : 21). Zelf is de zending door God gezocht, gekozen en geroepen, de boodschap van het heil-in-Christus heeft hem bereikt. Nu staat hij gereed om in opdracht van de gemeente en namens God juist deze boodschap verder te dragen en de onwetendheid van hen die nog 'ver' zijn, te verjagen, afstanden te overbruggen door de 'verren' 'erbij' te roepen (vgl. Ef. 2 : 13, 17). Het exclusieve karakter van de

Naam van Christus, de Zoon van God, is de motor van zijn zendingswerk.

'Exclusief' = westerse hoogmoed?

Het zal de lezer duidelijk zijn dat binnen het 'plurale' resp. 'pluralistische' denkmodel geen plaats is voor dit 'exclusieve' denken, spreken en handelen. Volgens dit denkmodel kent onze wereld vele godsdiensten, waarvan het christendom één variant vertegenwoordigt. Iedere cultuur brengt haar eigen religie en religieuze expressie (woorden, gebruiken, liturgieën, levensstijl etc.) voort.

Er is geen enkele reden te bedenken, waarom nu juist onze @-dienst (het christendom) aanspraak zou kunnen maken op de waarheid en zich superieur zou mogen voelen ten opzichte van andere religievormen.

Uiteindelijk zal blijken dat wij,

mensen met elkaar, allen hetzelfde goddelijke wezen hebben vereerd en onder allerlei namen dezelfde goddelijke werkelijkheid hebben gezocht. Wanneer een zending op reis gaat met de idee, dat hij het enige evangelie van de enige Verlosser bij zich heeft, laadt hij de verdenking op zich een vertegenwoordiger van 'Westers' of 'Europees imperialisme' te zijn. Maar dat tijdperk is ten einde, sinds de dekolonisatie zich in deze wereld in snel tempo heeft doorgezet.

Wij gaan niet naar de niet-clivistieke volken om deze te 'bekeren' tot Christus en het christendom, maar om onszelf – na eeuwen hoogmoed – toe te keren naar de wijsheid, die religies al eeuwenlang voor ons verzameld hebben. Wie weet, kunnen wij ons eigen leven verrijken met de wijsheid die anderen ons te bieden hebben! Dat is wel een ander verhaal dan het traditionele zendingverhaal dat ons al vanuit & Bijbel (het boek Handelingen!) k-gemoet komt en dat steunt op Christus' bevel om heen te gaan en de volken tot zijn discipelen te maken, omdat Hij immers 'de weg, de waarheid en het leven' is!

Men heeft er wel begrip voor dat christenen eeuwenlang dachten dat hun Heer de enige Heer is. Wie neemt het een verliefde jongeling kwalijk, wanneer hij uitroept dat zijn vriendin het liefste meisje van de hele wereld is? Maar dat is verliefdheidstaal of poëzie. Het is in ieder geval geen serieus proza & de waarheid onder woorden brengt. En dat verschil tussen poëzie en proza heeft de christelijke kerk maar al te vaak vergeten, toen zij liefde opvatte voor Jezus van Nazareth en deze geïnspireerde religiestichter tot 'Zoon van God' ver-

klaarde en als 'Heer der wereld', 'Overste van de koningen van de aarde' vereerde. Toen stonde het woord van de lief& in de kille **woorden** van het dogma.

'Maar zo staat het immers in de Bijbel!' – zegt u?

Zo'n tegenwerping verraadt alleen maar dat u nog steeds niet beseft dat de Bijbel uit diezelfde **religieuze** overtuiging is voortgekomen. De Bijbel is niet een woord van God, dat **van** buiten af (of: 'van **boven**') tot ons **kwam**, maar de Bijbel is ons woord, waarmee **wij**, mensen, in de christelijke traditie uitdrukking geven aan onze religieuze overtuigingen en 'interpretaties'.

Het wordt tijd dat wij mensen uit de Europese, christelijke cultuurkring een toontje lager gaan zingen. Wij hebben niets te proclameren in de wereld, maar **wij zullen** ons moeten oefenen in het 'gesprek' met de mensen van andere godsdiensten (die tegenwoordig bij ons in de straat **wonen**). Bij 'pluralisme' hoort nu eenmaal de 'dialog' en niet de 'verkondiging'. En de 'tolerantie', het 'respect' en het 'willen ontvangen' hoort er voortaan al even **noodzakelijk** bij. Dat Christus en de door hem gestichte religie, het christendom, **uniek** zouden zijn, is best wel een **mooi** verhaal dat het **ook eeuwenlang** 'gedaan' heeft, maar dat nu echt door de tijd is **achterhaald**. Dat mooie verhaal blijkt niet meer **te zijn dan een** 'mythe' – alle bijbelteksten ten spijt.¹

Wat is 'religie'?

De lezer zal verstaan dat aan deze **moderne** 'pluralistische' beschouwing een bepaald inzicht in **de aard van de godsdienst** ten grondslag ligt.

'Godsdienst' wordt niet verwekt door het spreken en handelen van de enige, levende God, Wiens woorden **ook** ons, via de Bijbel en de verkondiging, hebben **bereikt**. **Godsdienst** is met de menselijke natuur gegeven en komt **op gevarieer-**

de wijze uit de menselijke natuur **omhoog**. 'Op gevarieerde wijze' – er is **immers** grote verscheidenheid tussen de mensen en die verscheidenheid werkt door in de religieuze 'beleving'. Het gaat in de godsdienst dan **ook** niet **om** een **persoonlijke** verhouding tussen God en de mens. Het valt op dat **men** in de kringen van deze godsdienstwetenschappen **bij** voorkeur spreekt over 'het' en niet **over** 'Hem'. Men spreekt over 'het Bovennatuurlijke', 'het Transcendente', 'het Goddelijke'. En dat boven-natuurlijke, dat dus ver **verheven** is boven **onze** beperkte mogelijkheden, raakt op **een** bepaald **moment** ons menselijk bestaan. Op het moment dat een mens zich overweldigd **weet door** de grootheid van de hem **&gen-**de wereld ervaart **hij** het **Heilige** en Oneindige dat **hem** in de greep heeft. Dat **kan** **gebeuren** wanneer een mens de stilte van de nacht ervaart onder de **sterren** die **vanaf** de **hemelkoepel** staan te schitteren boven het **volkerenleven** op aarde. Of wanneer een mens duizelig wordt van de hem omringende en overweldigende **bergwereld**. Dan is daar in de mens een diepe beleving van 'het Oneindige'.

Maar omdat het 'goddelijke' oneindig en de mens per definitie 'eindig' is, kan de mens slechts een gedeeltelijke, beperkte uitstraling van het **Oneindige** opvangen en zich **egen** maken. Vanwege die beperktheid krijgt het religieuze 'beleving' **zijn** **plurale** karakter: de één verneemt via **zijn** antenne **dít** en de ander **dát**. 'Dit' en 'dat' **moeten** zich **aan** elkaar verrijken; er is **uitwisseling** **nodig** en **men** **moet** niet dromen van een relatie, waarin de één zich tegenover de **ander** kan verbeelden dat nu juist hij **&** exclusieve waarheid vertegenwoordigt. Geen verhalen over 'waar' en 'vals', **geen** ranglijsten, geen intolerantie, geen apologieën of polemieken!

Kortom: wij ontmoeten hier **een** theorie over de godsdiensten, die sterk-mystieke trekken vertoont. Niet de persoonlijke God van het

verbond spreekt ons in **heldere** woorden aan in zijn Zoon en zijn geschreven Woord. Maar het Oneindige weet ons te **ra-****ken** en **legt** met ons een 'on-middel-lijk' contact via ons menselijk **con-****factorgaan:** ons religieus gevoel, de 'mystieke beleving'.

Deze en aanverwantetheorieën beheersen de markt. Maar feitelijk zijn het oude verhalen, die b.v. ook **al** te **koop** werden aangeboden, toen aan het **einde** van de achttiende **eeuw** **Friedrich** Schleiermacher zijn toespraken over **de religie** op schrift stelde: een **mystieke religiebeschouwing** (in reactie op het **rationalisme** uit de tijd van de **Verlichting**). Wij mogen veilig aannemen, dat de moderne **tolerantie-aanbevelin-****gen**², **godsdienstbeschouwingen** en **zendingsverhalen** te herleiden zijn tot deze Schleiermacher, bijgenaamd: de kerkvader van de **19e eeuw**. **Maar** tegen het einde van de **20e eeuw** weten **zijn** inzichten nog steeds tal van theologische woordvoerders te inspireren. Schleiermacher houdt het ken-nelijk langer uit dan Karl Barth en diens school!

De onmisbare polemiek

Een laatste **vraag** in dit verband: blijven al deze **godsdienstbeschou-****wingen** onweersproken? Stellig niet. **Eén** voorbeeld: **In** **maart** 1986 werd in **Claremont** (Ca-lifornië) een **congres** gehouden, waarop de pluralistische **gods-****diensttheologie** werd **gepresen-****teerd**.³

Maar in juni 1992 werd in Manila een **contra-congres** belegd **van** 85 evangelische theologen uit 28 **lan-****den** en de aldaar gehouden referaten **zijn** gebundeld uitgegeven **on-****der** de titel: de **unieke Christus** in onze pluralistische wereld.' In dit boekwerk treffen wij tal van schriftuurlijke verhandelingen aan plus de **zgn.** **WEF Manila Declara-****tion:** een voortreffelijk weerwoord **op** de pretenties van de **pluralisti-****sche** theologie en **een heldere**

plaatsbepaling van het christelijk geloof in de moderne wereld met haar relativisme, haar ideologieën én haar verdeelde kerken – termiden van de ongerechtigheden en m-vrede van & volken.⁵

¹ Het gezaghebbende document van de pluralistische theologie verscheen in 1987 onder de titel John Hick, Paul F. Knitter (ed.), *The Myth of Christian Uniqueness*, New York (Orbis Books).

In Nederland is deze pluralistische godsdienst-theorie geïntroduceerd in de vorm van een vertaling van vijf hoofdstukken uit *The Myth*, zie P.N. Holtrop, L. Minnema (red.), *Voor Hem een ander? Ontwerpen voor een pluralistische theologie der religies*, 's-Gravenhage 1990.

² Vgl. hier de informatie (vanuit godsdienst-historische deskundigheid) van G. Mensching, *Toleranz und Wahrheit in der Religion*, München-Hamburg 1966 (oorspr. uitgave Heidelberg 1955).

³ Het in noot 1 genoemde boek is de referatenbundel van het congres in Claremont.

⁴ De congresbundel van de Manila-conferentie verscheen onder de titel Bruce J. Nicholls (ed.), *The Unique Christ in our Pluralist World*, Grand Rapids 1995.

⁵ Veel tegenspraak tegen de pretenties van het pluralistische religie-ontwerp wordt geboden in A.D. Clarke en B.W. Winter (red.), *One God, One Lord. Christianity in a World of Religious Pluralism*, 2e dr., Grand Rapids, 1993.

Vgl. ook reeds in 1971 H. Schulze, H. Schwarz, *Christsein in einer pluralistischen Gesellschaft*, 25 Beiträge aus evangelischen Sicht, Hamburg 1971 (feestbundel voor W. Künneth). Een waardevol boek!

P. Dijkstra

Samenleving

VAN ZONDAGSRUST NAAR ZONDAGSARBEID

De houding die we moeten innemen tegenover zondagsarbeid houdt gelovigen, kerken en gereformeerde organisaties reeds jaren bezig. Echt veel is er op dit punt niet te vertellen, Toch voltrekken zich op dit punt veranderingen. Die veranderingen betreffen zowel **W**iel zondagsarbeid als zodanig, alsook de houding die christenen daartegenover innemen. Met beide moet men in de pastorale praktijk rekening houden.

Geen incident meer

Zondagsarbeid kon tot voor kort nog worden gezien als een incidenteel verschijnsel. Vaak betrof het uitbreiding van de bedrijfstijd om de productie te kunnen opvoeren zonder investeringen te hoeven doen in meer machines.

Dat heeft ook sterk de acties bepaald die we als gereformeerden vaak in gang zetten. Zodra zo'n incident zich voordeed, gingen kerkeraden brieven schrijven, gingen GW-deputaties op bezoek bij directies, werden petitie aangeboden etc. Dan gebeurde het soms dat onder die druk & invoering uitgesteld of beperkt werd. Er was per slot van rekening een alternatief.

De reden waarom bedrijven momenteel zondagswerk overwegen

is een andere. Het gaat nu in lang alle gevallen niet meer om uitbreiding van de bedrijfstijd, maar een verandering van de produktietijden. Die moet zo dicht mogelijk aansluiten bij de behoefte van de afnemers. Het duidelijkst is dat bij bijv. bakkers en vervoerders. Die moeten al op zondag beginnen om hun spullen maandagochtend vroeg bij de klant te hebben. Daartegenover zal men op andere tijden best vrij mogen hebben, omdat op die dagen de behoefte aan werk minder is. Het gaat er dus niet om de bedrijven 7 dagen in de week open te hebben, maar om flexibel te zijn.

Structureel

Die behoefte aan flexibiliteit van de bedrijfstijden is structureel. Het is vaak de enige mogelijkheid die

een **bedrijf** heeft om de hoge toegevoegde **kosten**, waarvan in Nederland met ons hoge **beloningsniveau sprake** is, terug te verdienen. **Waar** je **niet** kunt concurreren op lage loonkosten, moet je wedijveren met kwaliteit. En **onder** dat laatste moet niet alleen worden **verstaan** dat je een goed **produkt** levert, maar vooral dat het **produkt** er is op het moment en in exact die hoeveelheid en in die conditie die de afnemer wil.

Staat een bedrijf voor de noodzaak die **hogere** toegevoegde **waarde te** realiseren, dan ziet het vaak geen andere mogelijkheid dan 'in de vaart der volkeren' **mee** te gaan.

Voor alle duidelijkheid, het gaat vaak om een **strijd waarbij alternatieven** ontbreken. Objectief **gezien** is die **noodzaak** natuurlijk minder aanwezig. Als we **allemaal** met wat minder genoegen zouden **nemen** – minder salaris, minder service, **minder** vers brood – dan is **& noodzaak** om dit alles zo te organiseren **ook minder**. Maar veel bedrijven hebben individueel niet de vrijheid zo iets zelf in te vullen.

Zondagswerk voor jou noodzakelijk?

Maar **zelfs als** je persoonlijk met minder genoegen zou willen **nemen**, ben je er nog **niet** altijd. Het **GMV** heeft in haar **toerustings**-arbeid over dit **onderwerp** de discussie niet beperkt door alleen te **praten over** zondagsarbeid als iets dat slechts noodzakelijk is door de technische noodzaak van het werk als **dan igit**. Er is ook **altijd** een verbinding gelegd naar ieders **persoonlijke** situatie, of het voor ieder persoonlijk wel noodzakelijk was dat (**zondags**)werk te doen. Met andere woorden: overweeg en zoek **alternatieven** als je met zondagsarbeid wordt geconfronteerd. Andere functies **binnen** het bedrijf, maar eventueel daarbuiten. Als je daarbij **wat** moet inleveren, minder salaris, minder ploegendiensttoeslag, min-

der gunstige werktijden, langere reistijden of **een** verhuizing, dan moet je dat eventueel voor lief nemen. Dat is dan de prijs die je betaalt voor het belang dat je hecht aan zondagsrust en elders is **ook** wel een gemeenschap der heiligen. In dit traject moet ieder persoonlijk zijn of haar eigen afwegingen maken.

Van alle kanten

Doordat het zondagswerk nu van **meerdere** kanten op ons **afkomt**, **krijgen** steeds meer gereformeerden die ermee worden geconfronteerd de neiging te **denken** dat het onafwendbaar is. 'Het is niet **meer een** incident, en als ik **het al kan** afslaan, is het de **vraag** of ik blijvend ervan verlost ben. **Zelfs als** ik **een** andere baan **zou** nemen, dan ben ik er evenmin **zeker** van dat **ik ook** in de toekomst verschoond blijf van zondagsarbeid. En als ik dan nu wel forse offers moet **bringen** (financieel, verhuizing, langer afwezig), terwijl het **voor** de toekomst **geen** enkele **zekerheid** brengt dat **ik** van **zondagsarbeid** af ben, **moet** ik er dan nu wel aan beginnen?' Of zoals laatst iemand tijdens **een** bijeenkomst over zondagsarbeid zei: 'Een andere baan voor mij **h**-tekent gauw f 1000,- per maand minder. Als ik dat al **zou kunnen** overwegen terwijl de onzekerheid van **zondagsarbeid** blijft bestaan, dan ben ik toch gek **als** ik dat doe?' Of een **ander**, een **wat** oudere broeder: 'Zondagsarbeid liever **niet**, maar als het niet anders kan, dan moet het maar!' Opmerkingen die wij 5 tot 10 jaar geleden niet in deze **oplage tegenkwamen**.

Pastorale zorg

Het moge duidelijk zijn dat **ieder** die **met** zondagsarbeid wordt **geconfronteerd**, voor **een** moeilijk probleem **staat**. Daarbij moet met goede overwegingen en in gebed tot de Here naar oplossingen **wor**-den gezocht. Zijn er alternatieven, zijn deze reëel, moeten ze worden

overwogen, is datgene wat ingeleverd moet worden aanvaardbaar (waarbij je moet kijken naar wat anderen hebben, niet **naar wat** je gewend bent).

Het is te hopen dat gemeenteleden, ouderlingen en predikanten bij deze overwegingen worden **betrok**-ken. Het **GMV stimuleert bij** haar **leden** dat ze dergelijke **keuzes** niet in hun eentje moeten **maken**. Zij **moeten** vooral binnen de geloofsge-meenschap vrijmoedig over durven en kunnen praten, ook als zij vinden dat zij wel moeten kiezen **voor zondagsarbeid**. Juist **dan** is een gesprek zo nodig. En er zijn ongetwijfeld **broeders en zusters** die kunnen helpen om goede **overwe**-gingen te **hanteren**.

Maar die **discussie mag** dan niet **be**-perkt blijven tot **een** gesprek over het karakter van het werk. **Om d**-leen **maar vast** te stellen of dat zo is, dat het absoluut op zondag moet plaatsvinden. **Dat** is wel een erg **be**-perkte horizon **voor pastorale** zorg. Het staat al bijna een eeuw vast, dat er wel heel weinig **werkzaamhe**-den zijn die technisch absoluut **noodzakelijk** op **zondag** moeten ge-beuren. Maar aan het **meeste zon**-dagswerk, niet alleen in bedrijven maar ook in ziekenhuizen en bij de politie, gaan economische en **maat**-schappelijke motieven vooraf. Om daarin je weg te vinden is niet een-voudig en heb je geloofsgenoten **nodig** om te onderscheiden waarop het aankomt.

Bovendien is het goed te beseffen dat zondagsarbeid en **zondagsheili**-ging met elkaar op gespannen voet kunnen staan, **maar** dat die spanning evenzeer **aanwezig** is **als** we zondagsheiliging in relatie moeten brengen met **de** steeds meer toenemende 'weekend-re-creatie'. Laten we in onze gesprek-ken ons richten op wat zondags-heiliging **van ons** vraagt, gegeven de situatie waarin de Here **ons** plaatst. Om daarna voor het aange-zicht van de Here een beslissing te nemen. Over tijdverdrijf, heili-ging en, helaas ook **steeds** meer, **werk op zondag**.

OVER DOGMATIEK EN SPIRITUALITEIT

Antwoord aan prof. J. Douma

C.J. de Ruijter

W
woord/weerwoord

We zijn stem laat horen, moet rekenen op een tegenstem. Dat wist ik heel goed, toen ik voor de vakantie een paar artikelen schreef over de situatie in onze kerken, Maar zelden kreeg ik zoveel reacties als deze keer. Het bewijst in ieder geval dat het onderwerp leeft. Ik hoop nog wel eens op een samenvattende manier terug te komen op een aantal van die reacties. Deze keer ga ik apart in op het artikel dat prof. dr. J. Douma drie weken geleden in *De Reformatie* plaatste. Hij stelt vragen, oefent kritiek en vraagt om nadere uitleg onder de titel: 'Over dogmatiek en spiritualiteit'.

Laten we binnen onze kerken goed werken aan versterking van de spiritualiteit.

Ik haal dit punt expres naar voren, omdat het anders gemakkelijk verdwijnt achtereel wat kritische opmerkingen en vragen die Douma daaromheen stelt. Maar op dit punt is hij stellig: gereformeerde spiritualiteit, dat is een belangrijk agens voor ons. En dat was de hoofddoelstelling van mijn artikelen: laten zien dat er reden is om aan dit punt te werken. Ik ben dan ook erg verheugd dat we op dit kernpunt elkaar vinden. Met dat uitgangspunt moet het mogelijk zijn om samen verder te komen.

Onduidelijke termen

Een belangrijk element in mijn artikelen, waar Douma over struikelt, zijn de termen die ik gebruikte. Ik maakte onderscheid tussen vier sectoren: dogmatiek, ethiek, cultuur en spiritualiteit. Het was wel welk dat zo'n omvattend geheel werd aangeduid, dat de termen wel een heel brede betekenis moesten krijgen. Douma wijst terecht aan dat daarmee behoorlijk wat onduidelijkheid binnen kon komen. Het woord 'dogmatiek' kan zo gemakkelijk van betekenis veranderen. In mijn verhaal betekent het eerst eenvoudig 'leer'. Maar het gaat dan verschuiven naar 'versmalde leer' en tenslotte wordt het zelfs 'verkeerde leer'.

Ik zie in, dat een overzichtelijke discussie daarmee niet gediend is. Om het gesprek niet verder te hinnen laat ik het oorspronkelijke schema daarom nu maar helemaal rusten. Ik beperk me tot de kernen

die Douma zelf aansnijdt: dogmatiek en spiritualiteit. Of in nog simpeler woorden: leer en godsvrucht. Met 'leer' bedoel ik dan de leer van de kerk, zoals zij die vanuit de Bijbel onder woorden heeft leren brengen. Godsvrucht zie ik als de aanduiding van onze omgang met God en de manier waarop we daar aan uiting geven.

Het doel van dit gesprek

Het lijkt me goed, om vervolgens het doel van deze gedachtenwisseling duidelijk aan te geven. Aan het slot van zijn artikel schrijft Douma: 'De aandacht voor een intensievere spiritualiteit heeft mijn volle instemming'. En even eerder: 'Ik verblijf mij over nieuwe wegen in de liturgie en in de persoonlijke geloofsbeleving waarop De Ruijter aandringt. (...) Er is veel nieuws dat niet gevaarlijk, maar gewoon nodig is, tot opbouw van ons geestelijk leven'. Douma zegt hier dus:

Spiritualiteit

Douma gaat trouwens breed in op dit punt. Het raakt kennelijk een gevoelige snaar bij hem. Eigenlijk proef ik bij hem een beetje de angst dat we al te gemakkelijk op dit punt afrekenen met ons verleden. Hij schrijft: 'Was er geen spiritualiteit? Ik ben ervan overtuigd dat duizenden voor God op hun knieën gegaan zijn als "vrijgemaakten" hun spiritualiteit M-d m, ook toen e in allerlei strijd verwickeld waren en voor de eer van God op "alle terreinen des levens" vochten'.

Ik ben het hiermee van harte eens. Geen haer op mijn hoofd die er aan denkt te twijfelen aan de spiritualiteit van ons voorgeslacht. Daarvoor heb ik zelf ook veel te goed die godsvrucht geproefd. Thuis en in m'n omgeving, in de kerk. Zonder dat er veel woorden aan gewijd werden kon je voelen: de liefde tot God is de drijfveer van waaruit geleefd wordt. Dat was m v e l d dat je bijbleef. Dat je ook aanspoor-

de om zelf ook de Here te vrezen en in godsvrucht je **weg** te kiezen. **Ik** zal dat nooit goedkoop afdoen. Maar vervolgens stelt Douma wel, & **werken aan vernieuwing van gereformeerde** spiritualiteit 'gewoon nodig' is. En dat is me **dan** iets te gemakkelijk. Bij vindt zelf & dit een punt is waar we aan moeten werken. Maar dat is dan toch **ook** niet zonder reden? **Vindt** hij zelf dan ook, dat hier iets te wensen overbleef? Het is jammer, dat dat nu bij hem niet uit de verf komt. Er is kennelijk meer te zeggen **over** de spiritualiteit **van &** gereformeerde kerken. En dat heeft hij zelf in **eerdere** publikaties ook **gedaan**.

In een opstel over het gebed¹ (een **kernonderwerp** als het gaat om spiritualiteit!) geeft hij **zelf aan**, dat in **onze** eeuw ronduit sprake is van verwaarlozing **van** dit onderwerp in dogmatiek en ethiek. Hij wijst dat aan een accentverschuiving in het christelijk leven. Calvijn en tijdgenoten verwezen de gelovigen **naar** de binnenkamer. **Kuypers** maakte hen **warm** voor hun dienst jegens God naar buiten. 'Contemplatie wordt ingeruild voor **actie**.' Wanneer Douma in 1992 opnieuw schrijft over spiritualiteit², constateert hij **weer** dat men tegenwoordig nauwelijks meer aandacht besteedt aan heel wat **aspecten** van de omgang met God, die vroeger belangrijk gevonden werden. **Hij** signaleert veelzeggend dat het laatste boek **van** een gereformeerd **theoloog** over die **dingen** dateert van **1905!!**

Wat Douma hier schrijft laat zien, dat er kansen zijn blijven liggen. Hij spreekt in dat verband zelfs **van** een accentverschuiving. Spiritualiteit heeft kennelijk niet in het centrum van de aandacht gestaan. Misschien **moet ik het nog anders** zeggen. De godsvrucht van ons voorgeslacht zal ik nooit in twijfel **trekken**. Maar de vraag is hoe die godsvrucht tot **uitdrukking kwam**. Niet de godsvrucht zelf is het probleem. Maar de manier waarop **we** daar **gestalte** aan **geven**.

Leer en godsvrucht

In mijn artikelen bracht ik dat gegeven in verband met de plaats van de leer onder ons. Als je die twee naast elkaar zet (leer en godsvrucht), vallen er duidelijke verschillen op. **Blader** maar eens 50 jaargangen van **De Reformatie door**. Zet alle **boektitels** die sinds de Vrijmaking verschenen maar eens op een rijtje. Dan wordt duidelijk wat in het centrum van de **aandacht** gestaan **heeft**. De leer is sterk **vertegenwoordigd**, de vroomheid zwak

Maar dat is **toch** wat wij van buitenaf ook vaak horen. Op verwaarlozen van de leer worden wij nooit aangesproken **vanuit** andere **kerkge-nootschappen**. Wel komt **men** soms met **de** klacht van te weinig **geloofsbeleving**, **te** weinig uiting van godsvrucht.

Het valt **trouwens** in Douma's artikel **zelf** op, dat **hij** die **twee** ook zo naast **elkaar** zet. **Hij** schrijft **letterlijk** een keer: 'Dogmatisch **gehar-nast** weten wij allen deksels goed waar het in ons leven om **moet** draaien: **om** de **eer** van God. Maar het is blijkbaar **moelijk** die "leer" ook tot "leven" te brengen'. Mijns inziens een kernachtige samenvatting van een belangrijk probleem in ons kerkelijk leven. Inderdaad: 'dogmatisch **gehar-nast**' **kun** je ons meestal wel noemen, maar 'spiritueel toegerust' is **een** typering die je niet zo snel te binnen schiet. **Dat** probleem wilde ik aansnijden in mijn artikelen!

Pastoraal belang

Het is ook belangrijk om hiermee bezig te zijn. Het pastoraat **wijst** uit, dat er op het punt van de godsvrucht grote **problemen** spelen. Er is in veel huizen in **onze** kerken **een** behoorlijke worsteling gaande als het erom gaat **vorm** te geven aan de omgang met de Here. Soms voelt men op dat punt zelfs een **zekere** machteloosheid. Er is echt wel verlangen om te leven met **God**. Maar soms lijkt **het** wel **meer voor**

de hand te liggen om te leven zonder **God**. In dat gevecht is er een grote behoefte aan hulp om gestalte te geven aan omgang met de Here. in die situatie vragen mensen zich af: hoe deden mijn ouders dat dan? Wat heb ik van hen geleerd op het punt van de godsvrucht? En in veel huizen wordt dan vaak een gemis gevoeld. De generatie die op dit moment opgroeiende kinderen opvoedt, **worstelt** in dat opzicht vaak met een zeker gemis. In het **toerusten** van hun kinderen in de omgang met God, voelen ze zich **soms** een **beetje** met lege **handen** staan. Van hun eigen **ouders** hebben ze **vaak** een voorbeeld van verborgen omgang met de Here meegekregen. Ze hebben gevoeld dat **hun** ouders op de knieën **gingen** voor God. Maar er werd vaak weinig concreet en bewust overgedragen als het ging om **godsvrucht**.

Nu **kun** je dat ook **overdrijven**. **Voor**al als je het **generatieverschil** niet in **rekening** brengt. Wij leven in een tijd, dat allerlei gevoelens vooral onder woorden gebracht moeten worden. Vorige generaties **gebruikten** daar **minder** woorden **voor**, zonder dat hun gevoelsleven **eronder** leed. Dat is tot in hun spiritualiteit terug te vinden.

En nog een ander verschil **is** wel de wereld, **waarin** wij leven. In vorige generaties groeiden **kinderen** redelijk beschermd op in een gereformeerd gezin. En een godvruchtig voorbeeld van de ouders was **een** sterk middel om in huis een sfeer te scheppen, die de kinderen **bewaarde** bij de Here. Ook zonder dat het geloof vaak onder **woorden** gebracht werd, wist je meestal wel wat je aan **elkaar** had. Het was eigenlijk wel duidelijk waar het op aan kwam in het leven voor God. Maar vandaag **zijn** ook gereformeerde **gezinnen lang** zo **beschermd** niet meer. Wij leven met onze kinderen **in** een opengebroken wereld. Die wereld presenteert **zich** constant. En wat heb je er **dan** behoefte **aan** om je omgang met God op **een** sterke manier gestalte te geven. Dat houvast heb je nodig in **&**

constante confrontatie. Veel mensen komen dan tot de ontdekking dat ze vanuit vorige generaties daarvoor niet genoeg handreiking krijgen.

Daarmee schrijf je de spiritualiteit van vorige generaties niet af. Hooguit zeg je: We hadden nog meer concrete oefening in de godsvrucht willen ontvangen. Dan zou onze spiritualiteit in deze godloze wereld sterker geweest zijn. Maar we kunnen niet echt op een sterke traditie in vroomheid teruggrijpen. En die vraag naar spiritualiteit wordt dan ook van een andere kant actueel. Vrijgemaakten kijken tegenwoordig regelmatig buiten de deur. En dan merk je dat men in andere kringen op dit punt soms verrassend sterk is. Dat houd je een spiegel voor. Hoe zit dat bij ons? Wat leer ik hiervan? Zou dat bij ons ook mogelijk zijn? Op dat punt heb ik in mijn artikelen de evangelischen ter sprake gebracht. Zij vormen voor heel wat mensen een inspiratiebron, juist als het gaat om het leven in godsvrucht en de gestalte die je daar aan geeft. En dat geldt zeker voor een jongere generatie onder ons, die verlangt naar de blijde beleving die zo mogelijk is. Vanuit een gemis in eigen kring voelen ze zich des te meer aangetrokken tot de sterke en levende spiritualiteit die ze daar aantreffen.

Inspiratie bij de evangelischen

Het is geen wonder als mensen in evangelischerichtingen zoeken naar nieuwe bronnen voor hun spiritualiteit. Want daar ligt de sterke punt van de evangelischen. En dan valt het verschil ons te duidelijker op. En je kunt het in onze kerken merken, dat mensen zich graag in die richting oriënteren. Dat was ook het kader waarbinnen ik mijn artikelen schreef.

Ik vind het wel jammer dat Douma dat punt helemaal laat liggen. Want daar zie je nu juist hoe belangrijk om hierover met elkaar door te

spreken. En is onder ons een duidelijke hang naar een evangelische manier van geloven op te merken. Mijns inziens is het heel belangrijk hoe we daar mee omgaan.

Er is en wordt onder ons vaak en veel gewaarschuwd tegen evangelische invloeden. Meestal is dat ook wel op zijn plaats. Maar laten we ook eens eerlijk erkennen waar we wat kunnen leren. Dat was onder andere de bedoeling van wat ik schreef over spiritualiteit. Ik wil daar een voorbeeld van geven: Niet zo lang geleden werd in onze kring uitvoerig gewaarschuwd tegen het begrip 'stille tijd'. Het werd ook in verband gebracht met een niet-kerkelijke kweekwieg. Maar je zou daar ook op een andere manier over kunnen spreken. Ik denk zelf, dat het in acht nemen van een 'stille tijd' een enorme stimulans kan zijn in spiritueel opzicht. Als je je dag begint met een stille tijd, ga je tenminste niet ongewapend de deur uit. Als je je dagtekst bewust met je meedraagt, merk je metterdaad dat Gods Woord een licht is op je pad. 'Stille tijd', leven met een dagtekst, het zijn maar een paar heel simpele vormen. Maar ze vormen een oefening in godsvrucht. Het betekent een bescherming in een wereld waarin veel christenen (ook gereformeerde christenen) gemakkelijk voor de bijl gaan. Dan is het niet in de eerste plaats belangrijk een bepaalde vorm af te wijzen vanwege de evangelische herkomst. Waarom zouden we niet eerlijk zeggen, dat dit een goed middel is, dat wij als gereformeerde ook gebruiken kunnen

als oefening in de godsvrucht? Maar als we zulke dingen niet openlijk erkennen, zullen de verschillen op dit punt onder ons vrij spel kunnen krijgen. En waarschuwingen over en weer zullen niet eens meer gehoord worden. En ik denk juist, dat we elkaar best wel voor bepaalde dingen waarschuwen kunnen. Juist op het punt van de leer zijn evangelischen vaak niet sterk. Als gereformeerden moeten we dat aspect niet prijsgeven. Daarin heeft altijd onze kracht gelegen. Dat was ook een lijn in mijn artikelen.

Het anker in eigen bodem

Aandacht voor een intensievere spiritualiteit heeft Douma's volle instemming, schrijft bij. ik onderstreep nogmaals dat dat heel belangrijk is. Op een zeer aangelegen punt in de discussie is er dus geen verschil. Alleen geeft Douma er blijk van dat hij bang is voor rigoureuze vernieuwingsdrang op dit punt. Hij verwijst daarbij naar mogelijke buitenlandse invloeden. In dat verband vraagt hij om aansluiting bij het bestaande. Hoewel je leren kunt van buitenlandse predikers, zullen 'de ankers van onze gereformeerde spiritualiteit in eigen bodem geslagen moeten blijven'. Ik kan Douma verzekeren, dat ik het volledig eens ben met wat hij bedoelt. God is met de gereformeerde kerken Zijn weg gegaan. Dat aanvaarden we dankbaar en dat is ons uitgangspunt naar de toekomst toe. Ik heb dan ook nooit willen suggereren, dat we nodig eens een

HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN
VAN
HO
VAN
HOT
VAN
HOTEL • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

BOEKHANDEL
Uw boekenbestellijn 010-4820488

VAN RIETSCHOTEN

Keizerswaard 8, 3078 AM Rotterdam, Winkelcentrum Keizerswaard

M meegelezen

andere weg zouden moeten h-slaan. Het roer hoeft heus niet radicaal om. Ik heb alleen in de bestaande situatie een paar problemen aangesneden.

Mogelijk km vanuit andere kring (b.v. vanuit het buitenland) op zulke problemen wat licht geworpen worden. Dat is toch zo vreemd niet. Wij belijden elke zondag ons geloof 'in gemeenschap met de kerk van alle tijden en alle plaatsen'. Dan hoeven we verder toch ook niet eenkennig te zijn? Misschien kunnen we inderdaad van buitenlandse predikers wat leren. Laat die openheid er dan ook zijn! Dat hebben we in de zestiende eeuw gedaan, en in de zeventiende eeuw. Waarom niet in deze eeuw? We hebben wel vaker van buitenlandse theologen geleerd, wat het betekent dat we ons anker in de hemel hebben.

Voortbouwend op de erfenis die we van onze ouders en ons verdere voorgelacht hebben ontvangen, is het mogelijk nieuwe impulsen te ontvangen. Dat zou op die oude Nederlandse wortel verrijking en verdieping kunnen betekenen. De inzet van mijn artikelen was, dat we daarover intensief met elkaar in gesprek zouden komen bij alle verschillen die er toch zijn. Ik hoop, dat ook deze gedachtenwisseling aan &t gesprek dienstbaar kan zijn.

¹ J. Douma, 'Gebed en ascetiek', in: C. Trimp (ed.) *De biddende kerk*, Groningen 1979, 84-115.

² J. Douma, *Christelijke levensstijl*, Kampen 1992, hoofdstuk 2.

Evangelische kleur

Vorige week gaf ik iets door over het Evangelisch *Werkverband in de SoW-kerken*. **Ds. Hans Esbach** presenteerde het *Evangelisch Manifest* van dit werkverband en zei daarbij, dat de huidige kerk een 'evangelische vernieuwing' nodig heeft.

Het Evangelisch *Manifest* werd in zijn geheel gepubliceerd in *Soteria*, kwartaalblad voor evangelische theologische bezinning van juni 1995. Hoe zou een gemeente eruit gaan zien die een 'evangelische kleur' wil hebben?

Welke elementen en accenten uit de evangelische beweging zouden nu gestalte kunnen krijgen in gemeentes die een 'evangelische kleur' begeren en in nieuwe 'proefpolders' van gemeenteopbouw naar dit model? We noemen een aantal aspecten, ons bewust van het feit, dat sommige hiervan op gespannen voet staan met de kerkorde, andere met de gegroeide praktijk in onze kerk.

De hieronder genoemde aspecten vormen met elkaar *het 'speelveld'*, waarop we gestalte willen geven aan evangelische gemeenteopbouw. Daarmee is niet gezegd, dat alle genoemde punten in alle plaatsen tegelijk en op gelijke wijze in praktijk moeten worden gebracht. We wijzen op het reeds eerder genoemde 'twee-sporen-beleid': enerzijds zijn er groeisoluaties in best a n d plaatselijke gemeenten. Hier zal men stap voor stap bepaalde elementen uit het hieronder genoemde lijstje willen overnemen; anderzijds zijn er 'proefpolders' waar vanuit een geheel nieuwe situatie gewerkt zal worden. De invulling van het speelveld zal dan

ook sterk afhangen van de plaatselijke situatie en & betrokken personen. We geven hier een grove omtrek aan van het speelveld; binnen die ruimte mogen we spelenderwijs vorm en inhoud geven aan datgene, wat de Geest ons op het hart legt.

1: De eredienst

De gemeente is het huisgezin van God en komt samen om Hem en elkaar te ontmoeten, om Hem te loven en te prijzen, zijn Woord te horen en daar antwoord op te geven. De eredienst moet uitnodigend en inspirerend zijn. De inbreng van gemeenteliden is daarbij gewenst, evenals liturgische vrijheid, het gebruik van meerdere instrumenten en liederenbundels, de mogelijkheid van getuigenissen en vrije gebeden.

2 De prediking

De prediking dient zowel pastoraal troostend als appellerend te zijn, met een accent op het werk van de Heilige Geest in en door de gelovigen, de persoonlijke aanvaarding van Jezus Christus en de persoonlijke toepassing van Gods Woord op alle terreinen van het leven (discipelschap).

3: De sacramenten

De sacramenten van doop en avondmaal zullen heilig gehouden worden. Daarbij zal naast de kinderdoop/verbondsdoop, zoals we die historisch gezien kennen, ook ruimte zijn voor de bekeringsdoop (door onderdompeling), die door volwassenen begeerd kan worden. Dit betekent, dat er ook ruimte zal zijn voor het opdragen van kinderen en de bevestigingsdoop.

† *Laatste inbreng*

4: De structuur van de gemeente' Het accent zal liggen op het 'ambt

van alle gelovigen'. Daarbij is van belang de gaven te ontdekken en te gebruiken, zoals het N.T. hierover spreekt. De opbouw van de gemeente zal in de meeste gevallen worden gekenmerkt door een netwerk van kleine groepen (huiskringen of 'groeigroepen'), opgezet en gestimuleerd vanuit de leiding van de gemeente, waar mensen kunnen groeien in geloof en discipelschap. **Doel** van het gemeente-zijn is, dat de gemeenteleden leren leven als discipel van Jezus, elkaar helpen de consequenties daarvan te aanvaarden en elkaar terechtwijzen volgens het Woord van God, op alle terreinen van het leven.

5: De missionaire taak van de gemeente

Deze wordt gezien als een kerntaak van de gemeente. Ze begint in de eigen omgeving/woonplaats en strekt zich uit tot de 'uitersten der aarde'. Het is dan ook van belang, dat gemeenteleden hiervoor worden toegerust en naar hun geestelijke gave worden ingezet in evangelisatie-acties in een scala van vormen. Ook zal aangemoedigd worden om eigen gemeenteleden 'uit te zenden' voor zendingswerk elders. De plaatselijke gemeente kan hiervoor geestelijk/financieel verantwoordelijkheid op zich nemen. Daarbij heeft ze de vrijheid om zowel betrokken te zijn in projecten van kerkelijke organen als van de zgn. 'geloofszendingen' en evangelische organisaties.

6: De diaconale taak van de gemeente

Bewogenheid is een kernwoord in het leven van Jezus en dient dat ook te zijn in het leven van de gemeente. Bewogen met de wereld zullen we hulp verlenen waar nood is en de strijd aanbinden tegen onrecht en verdrukking, dichtbij en ver weg. **Zustergemeenten** in de betreffende gebieden zijn daarbij de eerst aangewezen kanalen voor hulpverlening. Ook binnen de eigen gemeente zal gezocht worden naar vormen van dienstbaarheid,

waarin we gestalte geven aan ons geloof in Jezus Christus en aan onze bewogenheid met mensen. De plaatselijke gemeente heeft de vrijheid om deel te nemen, financieel en/of personeel, aan diaconale activiteiten en projecten van zowel kerkelijke organen als van evangelische (hulp-)organisaties.

7: De dienst van genezing en bevrijding

De kerk is geroepen belende gemeenschap te zijn. Daarbij mag geen scheiding gemaakt worden tussen het 'geestelijke' en het 'lichamelijke' aspect van het mens-zijn. Er dient dan ook ruimte te komen voor gebedspastoraat, voorbede-diensten, handoplegging, =gening, ziekenzalving en bijzonder pastoraat in gevallen van demonische gebondenheid.

Doop en kerkvisie

In het *Centraal Weekblad* van 9 juni jl. schrijft *Arie Snaterse* over de presentatie van ds. *Eschbach* en de reacties van ds. *Pieter Boomsma* en dr. *A. Noordegraaf*:

De doop

In zijn toespraak hekelde ds. Hans Eschbach het feit dat 'de pers' direct de opmerkingen over de doop eruit had gehaald. Maar ook in zijn eigen inleiding nam dit hete hangijzer een voornaam plaats in. Hij pleitte voor een brede dooppraktijk, wetende dat velen uit deze kring geen moeite hebben met de kinderdoop. Anderen willen meer mogelijkheden: kinderen opdragen en volwassenen doop door onderdompeling. En sommigen willen een 'bevestigingsdoop'. De laatste vorm is een vondst om te voorkomen dat men spreekt over 'overdoop', een gruwel in & 'traditionele' kerken en aanleiding tot menige breuk tussen broeders en zusters. Net als Eschbach betreurde ds. Pieter Boomsma het dat het Manifest in het nieuws was gekomen door de doop-discussie. Hij kon veel goeds zeggen over de inbreng van

'evangelicals' in het kerkelijk leven. Maar op dit punt wordt een van de wortels van de reformatorische kerken geraakt. Boomsma was uitgenodigd om te reageren op het Manifest. Te kort door de bocht', was zijn reactie op de drievoudige dooppraktijk. Te makkelijk heengestapt over de spanning tussen verbonds- en individualistisch denken. Het woord 'historisch' vond hij te kort doen aan de bijbelse fundering van de kinderdoop. De 'bevestigingsdoop' noemde hij een onverstaanbaar begrip. Het 'opdragen' een aantasting van een van de grondslagen van de VPKN. Hij meende trouwens dat het opdragen van kinderen niet meer is dan het vullen van het gemis bij die mensen die van de kerk overgingen naar een vrije gemeente.

Kerkvisie

Boomsma had veel meer kritische opmerkingen, maar duidelijk werd – ook uit andere reacties – dat rondom de doop wel degelijk een probleem ontstaat als het werkverband zich gaat manifesteren binnen de VPKN i.w. In feite het opnieuw op-laaien van een vuur dat met de nieuwe kerkorde definitief dreigt te worden gedoofd. Net als Boomsma had dr. A. Noordegraaf – die op verzoek de tweede reactie gaf en waarderende woorden liet horen – scherpe kritiek op de doopvoorstellen: deze visie 'laat zich moeilijk inpassen binnen de gereformeerde visie op verbond en kerk en staat op gespannen voet met de katholiciteit van de kerk'. En net als Boomsma had Noordegraaf zo zijn eigen vragen bij de visie op de kerk die uit het Manifest spreekt. Hij riep de opstellers op zich niet door kritiek op Leusden, Leidschendam enz. zich te laten verleiden tot onkerkelijk denken. Om de visie op de kerk aan de kaak te stellen, konden Boomsma en Noordegraaf zich als theologen beperken tot de opmerking dat deze congregationalistisch is. In de praktijk betekent dit dat een plaat-

selijke (wijk)gemeente zich volslagen zelfstandig gedraagt. Terwijl de VPKN presbyteriaal-synodaal wil zijn: een kerk geleid door **ambtelijke** vergaderingen, waarbij het **kerkelijk** verband serieus wordt **genomen**. **Dre** woorden **waarmee** beiden aangaven dat de pogingen van het werkverband wel eens haaks **zouden kunnen** staan op **wat** de drie Samen-op-Weg-kerken willen.

Wat de 'ruimte' betreft die het werkverband zoekt: **Noordegraaf** sprak al over een 'modaliteit' en waarschuwde dat het werkverband op termijn **onherroepelijk uitgroeit** tot een nieuwe richting-organisatie. Blijf **toch** een **beweging!**, was zijn hartelijk advies.

Uit de KERKEN

Beroepen te Bedum en te Heemse: D.T. **Vreugdenhil** te Emmen.

Aangenomen naar Lutten: J. Plug, kandidaat te **Hamilton** (Can.), die bedankte voor **Lincoln** (Can.) en **Burlington-West** (Can.).

Intrede

Op **zondag 3 september** jl. deed **W. Dijksterhuis**, kandidaat te **Kampen**, intrede in de gemeente te **Dokkum**.

Dhr. **Dijksterhuis** werd in de middagdienst in het ambt bevestigd door ds. Ph. **Troost** te **Driebergen**. in de middagdienst deed ds. **Dijksterhuis** intrede. Beide diensten werden gehouden in het eigen **kerkgebouw** van de gemeente, Snip 14 te Dokkum.

Adres ds. Dijksterhuis: D.R. **Camp-huysenstraat 1,9101 HS**, ☎ (05190) **97522** (vanaf 10-10-'95 (0519) **297522**).

Op **zondag 3 september** jl. deed **dr. P.H.R. van Houwelingen** te Enschede-Oost, intrede in de **gemeente** te Nijkerk.

Dr. **van Houwelingen** werd in de morgendienst door ds. G. Zomer te Nijkerk in het ambt bevestigd. In de middagdienst deed dr. **van Houwelingen** intrede. Beide diensten werden gehouden in het **kerkgebouw** van de Herv. Gemeente te Nijkerk.

Nieuw adres dr. **Van Houwelingen**: Heincamp 35,3861 LK, ☎ (03494) **6 34 96** (vanaf 10-10-'95 (033) **2463494**).

Op **zondag 3 september** jl. deed ds. **J. Glas** te **Rijnsburg** (missionaire dienst **Curaçao**) intrede in de gemeente te Almelo.

Ds. **Glas** werd in de morgendienst door ds. Jt. Janssen te Groningen-Zuid in het ambt bevestigd. In de

middagdienst deed ds. **Glas** intrede. Beide diensten **werden** gehouden in het **eigen kerkgebouw** van de gemeente, **Bellavistatstraat 26** te Almelo.

Nieuw adres ds. Glas: De Maraboe 37,7609 GX, ☎ (0546) **815870**.

Herdenkingen Vrijmaking

Pernis – Op zaterdag 16 september a.s. is het vijftig jaar **geleden** dat in **Pernis** de **Vrijmaking** plaatsvond.

Ter gelegenheid daarvan **worden** op die dag twee herdenkingsbijeenkomsten gehouden. Om 16.00 uur begint een informeel samenzijn in 'Het Jeugdgebouw', Burg. Van **Esstraat 34**, en om 19.30 uur vindt de officiële herdenking plaats. Deze officiële herdenking wordt gehouden in het kerkgebouw aan de **Nieuwedijk nr. 4**. Spreker: ds. A. van der Sloot. Daarnaast zal o.m. een historisch overzicht gegeven worden over de Vrijmaking in **Pernis**.

Bruchterveld – 5 juli jl. was het vijftig jaar **geleden** dat in **Bruchterveld** de **Vrijmaking** plaatsvond. Op dinsdag 19 september a.s. zal dit feit **worden** herdacht.

De herdenkingsbijeenkomst begint om 20.00 uur in het **kerkgebouw** aan de **Broekdijk nr. 23**. Sprekers zijn dr. W.G. de **Vries** en ds. **B. de Vos**. Verder wordt er een **diadocumentaire** vertoond over de **Vrijmaking** en levert de fam. Pullen een muzikale bijdrage.

Ter gelegenheid van deze herdenking is een brochure samengesteld onder de titel *Vijftig jaar Vrijmaking in Bruchterveld*, die op de avond van de herdenking verkrijgbaar is, maar ook besteld kan worden bij A. Pullen, **Hongerdijk 13** te Bruchterveld, door overmaking van f 10,- op rek.nr. 38.49.88.156 (Rabobank **Hardenberg**) o.v.v. 'Vrijmaking' (postr. **Rabobank Hardenberg 812263**).

Reünie emeriti

Apeldoorn – Op donderdag 14 sep-

tember a.s. wordt D.V. een bijeenkomst georganiseerd voor emeritipredikanten, hun echtgenotes en predikantsweduwen. Dr. HR. van der Kamp zal een toespraak houden over Openbaring 21.

De bijeenkomst begint om 10.30 uur en vindt plaats in de Geref. Kerk, Gen. Van Heutszlaan 55 (hoek Wilhelminalpark), te Apeldoorn. Belangstellenden kunnen zich opgeven bij het (voorlopig) 'comité emeriti', Hoveniersdreef 305, 7328 KJ Apeldoorn, P (055) 424804. Deelname kost f 15,- p.p., te voldoen door overmaking op postnr. 510266 t.n.v. J. Wiskerke-van Dooren (penningm. van het comité).

Adreswijzigingen e.d.

Enkhuizen * Predikant: A. de Ruyter, Ruyter 3, 1602 JG, a (02280) 21243 (per 10-10-'95: (0228) 321243) (pag. 21 en 96).

Hardenberg-O. * Em.-predikant: M. Brandes, Patrijsstraat 29, 7731 ZL Ommen, a (05291) 50610 (per 10-10-'95: (0519) 297522) (pag. 11 en 79).

Zevenbergen * Diaconie: J.A. Zijlmans, Gaasbeek 61, 4761 LR (pag. 151).

Persbericht

Kerkgebouw en instituering gemeente Assen-Marsdijk

De kerkeraad en de gemeente van de Gereformeerde Kerk (vrijg.) te Assen-Noord hebben besloten een nieuw kerkgebouw te laten bouwen in de woonwijk Marsdijk.

In 10 jaar tijd is het ledenaantal met 600 toegenomen. In de woonwijk Marsdijk wonen nu 450 leden en men verwacht dat dit aantal de komende jaren zal toenemen tot zo'n 650 leden.

De verwachting is dat het kerkgebouw ongeveer april 19% in gebruik kan worden genomen. Daarna zal de wijk Marsdijk geïnstituëerd worden als kerkelijke gemeente Assen-Marsdijk

Persbericht

De kerkeraad van de Gereformeerde Kerk Brunssum-Treebeek is voornemens vanaf 10 september 1995 kerkdiensten te beleggen in Maastricht. Voorlopig één keer per zondag om 10.00 uur.

Locatie: Denksportcentrum, Franciscus Romanusweg 60, Maastricht (buurtnummer 21; Centrum-

Wijk). Reden hiervoor is het toenemend aantal gemeenteleden in Maastricht met wie de kerkeraad gericht aan gemeenteopbouw ter plaatse wil werken. Voor het gemeenteopbouwwerk is twee jaar geleden een Stuurgroep Maastricht in het leven geroepen. De kerkdiensten zijn een volgende stap in het voortgaande proces.

Het correspondentie/contactadres ter plaatse is: Gereformeerde Kerk, wijk Maastricht, G.D.W. Markering, Bemelerweg 44-B, 6226 HA Maastricht, o (043) 630120, fax (043) 638092.

Persbericht

CLK-Boekenbeurs

Op D.V. zaterdag 16 september a.s. wordt in de Veluwehal in Barneveld voor de 18e keer de jaarlijkse CLK-Boekenbeurs gehouden. Nieuwe en bestaande boeken, muziek en computerprogramma's worden gepresenteerd. Voor de Vereniging Bijbel & Onderwijs is dit jaar een speciale stand ingericht. De CLK-Boekenbeurs is geopend van 10.00-17.00 uur. Toegang gratis.

Leest u DE REFORMATIE van een ander?

Neem zelf een abonnement voor maar £ 46,25 per halfjaar

Vul onderstaande bon in en stuur hem in een open envelop zonder postzegel aan:
De Reformatie, Antwoordnummer 10,4460 VB Goes.

Of bel even: 01 100-15591

Ja, ik wil voortaan De Reformatie elke week in mijn brievenbus.

Naam:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

Ik wacht met betalen op uw acceptgirokaart.

